

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
Cilt: 21, Sayı: 2, 2012
s. 275-281

Tanıtım ve Değerlendirme

Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012.

Ömer DİNÇ*

Osmanlı Devletinin son dönemi ile birlikte Cumhuriyet Türkiye'sine geçiş sürecinde telif edilen meal ve tefsirlerin karakteri, vasıfları ve ortaya çıkış sebepleri vb. hususlar üzerine yapılan çalışmaların az olduğu söylenebilir. Bu alanla alakalı yapılan çalışmaların sadece kişi merkezli ya da münferit bazı meseleler etrafında olması, bu sürecin bütün boyutlarıyla ele alınmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Çünkü bahsi geçen bu dönem, bugün Türkiye'deki Kur'an ve tefsir sahasında yapılan çalışmaların seyrini etkilemiş ve bu alanla alakalı yeni anlayış ve yaklaşım biçimlerinin tezahür etmesine sebep olmuştur.

Mustafa Öztürk tarafından kaleme alınan "*Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*" isimli çalışma, bahsi geçen dönemi ana hatlarıyla ele alan ve süreci yalın olarak tasvir eden nitelik-

---

* Arş. Gör., Hitit Ü. İlahiyat Fakültesi, omer_dinc25@hotmail.com

li bir çalışmadır. Bu eser, Türkiye’de telif edilen meal ve tefsirleri genel hatlarıyla tanıtarak, Cumhuriyet sürecine geçişle birlikte yapılan çalışmaların panoramasını bizlere sunmaktadır.

Müellif, eserini iki bölümden oluşturmuştur. Birinci bölüme “Mealın Serencamı” üst başlığını koymuş ve meallerin tarihi ve siyasi serüveni, meallerin ilmî yeterlilikleri ve meallerin yazılış amaçlarını konu edinmiştir. İkinci bölüme ise Cumhuriyet dönemindeki tefsir edebiyatına dair bazı bilgiler vererek başlamış, bu dönemde kaleme alınan tefsirleri eğilim ve yaklaşım biçimlerine göre tasnif etmiş ve yazılan tefsir eserlerinin özelliklerini tatmin edici bilgiler sunmak suretiyle ele almıştır.

Birinci bölüme geçmeden önce sunuş kısmında Cumhuriyet dönemindeki modernleşme sürecini işleyen yazar, cumhuriyet ideolojisinin kendi tarihine yabancı kalan ve batıya öykünen bir zihniyet olduğunu vurgular. Ona göre, Cumhuriyet modernleşmesi, geçmiş reddeden bir tavidir. Bundan dolayı Cumhuriyet’e geçiş dönemiyle birlikte, artık geleneğin birikimi bir kenara bırakılmış ve kendi tarihine, kendi özüne ve kendi değerlerine yabancı kalan bir zihniyet belirmiştir.

Bahsi geçen bu hususla birlikte, bu dönemde ciddi bir dini boşluğun ortaya çıktığı yazar tarafından dile getirilen bir husustur. Cumhuriyet Türkiye’sinin kurulmasıyla birlikte TBMM, bazı Arapça eserlerin Türkçe’ye çevrilmesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bir meal ve tefsir eserinin yazılmasını talep etmiş ve bu vesileyle Elmalılı Hamdi Yazır’ın *Hak Dini Kur’an Dili* tefsir eseri vücuda gelmişti. Müellif bu tefsir ve mealin telif edilmesinden günümüze kadar pek çok tefsir eserinin kaleme alındığı ve yaklaşık iki yüz kadar Türkçe mealin yazıldığını dile getirmektedir. Yazar bu sürece dair malumatı kısa bir şekilde verdikten sonra, yaptığı bu çalışmanın bahsi geçen sahayla alakalı yapılan çalışmalardan ayrılan yönüne temas ederek sunuş kısmını sonlandırmaktadır.

Sunuş kısmının ardından birinci bölüme geçen yazar, meallerin ortaya çıkış serüvenini aktarmadan önce, meallerin yazılış sebepleri üzerinde durmaktadır. Ona göre, meallerin ortaya çıkışını tetikleyen en önemli saik, dini kaynağın salt Kur’an olarak görülmesidir. Özellikle Hint Alt Kitası, Mısır ve daha sonra Türkiye’de yaygınlaşan Ehl-i Kur’an ekolü dininin yegâne kaynağını Kur’an olarak kabul etmiş ve bu anlayışın bir neticesi olarak Kur’an’ın tercümesi ya da mealı bu ekolün benimsediği çizgide yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Bahsi geçen bu hususun ardından yazar, “*meallerin tarihi ve siyasi sürecine genel bir bakış*” başlığı altında meallerin Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kadarki panoramasını vermektedir. Özellikle 10-11. asırlarda telif edilen ilk meal örneklerini sunan yazar, Tanzimat’tan

önce yazılan meallerin, ilahi mesajın Türk insanına ulaştırmak gibi masum bir amaca hizmet ettiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla ona göre, yapılan ilk Kur'an tercümelerinin siyasi-ideolojik bir kaygısı bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra müellif, Tanzimat Dönemi öncesi telif edilen meallerin isimleri ve özelliklerine dair kısa bilgiler vermiştir.

Yazar, Tanzimat Dönemi ve sonrasına ilişkin bazı bilgiler vererek, Kur'an'ın Türkçe 'ye çevrilmesi konusunda bazı farklılıkların yaşandığını belirtmektedir. O'na göre bu dönemle birlikte, Türkçülük, Milliyetçilik gibi unsurların etkin olması Kur'an tercümelerine de yansımıştır. Çünkü bu ideolojik akımlar, İslam'ı Türkleştirme düşüncesini beraberinde getirmiştir. Bu sebeple, yapılan Kur'an çevirilerinin çoğu, ideolojik ve siyasi bir boyut kazanmıştır. Ayrıca bu dönemin Kur'an'ın Türkçe çevirilerinin en yoğun olarak ortaya çıkmaya başladığı bir süreç olması açısından da dikkat çekicidir.

Birinci Dünya savaşından sonra Kur'an çevirilerinin müstakil olarak yayınlamaya başladığını ifade eden yazar, Cumhuriyet döneminde neşredilen ilk Kur'an çevirisinin, 1924 yılında Süleyman Tevfik el-Hüseyinî tarafından hazırlandığını belirtmektedir. Ancak bu çeviri bazı kimseler tarafından hoş karşılanmamış, lehte ve aleyhte çeşitli yazılar kaleme alınmış ve ciddi tartışmalara yol açmıştır. Bu çeviri ile başlayan süreci özet olarak ele alan yazar, TBMM tarafından çıkarılan bir önerge ile resmî anlamda yapılan ilk Kur'an çevirisinin Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili (Yeni Mealli Türkçe Tefsir)* adlı eseri olduğunu dile getirmektedir. Yazar bu eserin ortaya çıkışından sonra şöyle bir yorum getirmektedir:

“Böylece devlet tercüme ve tefsir işine el atmış ve sonraki yıllarda Diyanet İşleri vasıtasıyla resmî meal hazırlatma tarzında bir devlet geleneği oluşturmuştur.”

1930'lu yıllar ve sonraki süreçte anadilde ibadet, Türkçe ezan, Türkçe Kur'an vb. meselelerinin gündeme gelmesiyle birlikte Kur'an çevirilerinin de hız kazandığı yazar tarafından ifade edilmektedir. Özellikle Kur'an'ın belirli kısımlarının Türkçe'ye tercüme edilmesi anadilde ibadet projesinin bir yansıması olmuştur. Bu yansımayla birlikte 1930-1950'li yıllar arasında pek çok çevirinin yapıldığını ifade eden yazar, bu süreçte kaleme alınan Kur'an'ın kısmi çevirilerinin bir listesini sunmaktadır.

1950'li ve sonraki yıllarda dinî yayınların arttığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar bu dönemde artık “Türkçe Kur'an” yerine “meal” kelimesinin daha sık kullanılmaya başladığını belirtirken, aynı zamanda Türkiye'de yapılan en önemli Kur'an çevirisi olan Hasan Basri Çantay'ın “*Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*” adlı üç ciltlik çalışmasının bu yıllarda neşredildiğini söylemektedir.

70'li ve 80'li yıllara geldiğinde meal yazımı ve yayımı sürekliliğini korumakla birlikte, bu dönemde çok hızlı bir gelişmenin olmadığını belirten yazar, özellikle 1980 darbesinden sonra meallerin artmaya başladığını belirtmektedir. Bahsi geçen bu dönemden günümüze gelinceye kadar yapılan meal çalışmalarının uzun bir listesi verilmektedir. Zikrettiği bazı mealler üzerinde birtakım değerlendirmelerde bulunan yazar, bazı meallerin ilmî anlamda niteliklerinden bahsetmekte ve “Kur'an İslam'ı” söylemini referans alan müelliflere kısaca değinerek, mealleri hakkında bazı yorumlarda bulunmaktadır. Ayrıca yazar zikri geçen bu sürecin akabinde artan meal sayısını da dikkate alarak Türkiye'de hangi grupların hangi mealleri takip ettiğine dair yapılan bir araştırmayı okuyucuyla paylaşmakta ve meallerin tarihi sürecine ilişkin bölümü noktalamaktadır.

Yazar meallerin kıymet-i harbiyesi bölümünde, günümüze kadar ulaşmış olan meallerin ilmî yeterliliğini, tercüme tekniklerini, anlam vermedeki isabetlerini vb. birkaç noktada değerlendirmektedir. O'na göre ilmî anlamda değeri en yüksek olan Elmalılı Hamdi Yazır'ın mealidir. Çünkü bu mealin yazarı, yazdığı mealinde ilmî anlamdaki yeterliliğini göstermiş ve ayetlere verdiği manalarda isabet kaydetmiştir. Aynı şekilde Elmalılı'nın meali gibi kaliteli bir meal telif eden bir diğer isim de Hasan Basri Çantay'dır. Yazar bu müellifin mealini değerlendirirken ona övgüde bulunmakta ve yaptığı bu çalışmasının Türkiye'de yazılan meallerin ilk sırasında yer aldığını ifade etmektedir. Bu iki ismin mealini dile getiren yazar, Türkiye'de yazılan meallerin çoğunun, bu iki zatın yazdığı meale istinaden yazıldığını dile getirerek, meallere dair genel bir değerlendirme de yapmış olmaktadır.

Yazarın beğendiği ve orijinal bulduğu bir diğer meal ise Muhammed Esed'in mealidir. Her ne kadar kendine has özellikleri bulursa da Esed'in meali bazı yönlerden eleştirilmiştir. Yazar bu eleştirileri açıklayarak, özellikle bu mealdeki gerekçeli yorumlarda kullanılan kaynaklara yapılan referansların çelişkili olması ya da bazı yerlerden intihallerin olmasını bu mealin kıymetini düşürdüğünü belirtir. Bununla beraber yazar, bazı meallerdeki hatalara da değinir ve sözde meal diye takdim edilen pek çok telifin aslında meal olmaktan çok uzakta olduğunu ifade eder. Meal adı altında yazılan bu eserlerin, neden meal olamadığını ve eksikliklerini açıkça dile getirir.

Meallerin yazılış sebebine de değinen müellif, genel ve özel sebepler olmak üzere ikili bir tasnif yapmaktadır. Genel sebeplere baktığı zaman meallerin Osmanlı döneminde ilahî kelamı anlama ve insanlara aktarma amacıyla kaleme alındığını, Tanzimat sonrası ise Milliyetçilik, Türkçülük gibi akımların etkisiyle ideolojik bir boyut kazandığını ve Cumhuriyet sonrasında İslam'ı Türkleştirme idealinin Türkçe Kur'an çalışmalarına yön verdiği ifade edilir. Özel sebepler incelenecek olursa, ilmî birikimi olmayıp art niyetli davranarak

Kur'an'a ve İslam'a zarar verenleri önlemek, İslam'ın çağrısını insanlara duyurmak, İslam'ı çağın idrakine sunmak, dinî geleneğe muhalefet ederek Kur'an'ın otoritesini açıkça ön plana çıkarmak ve dinî hükümlerin kaynağının Kur'an olduğunu ibraz etmek amacının meal yazımında etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca Türkçe ibadet fikrinin yaygın olduğu dönemlerde meallerin revaçta olduğu dile getirilirken, bazı cemaatlerin isteği ya da sipariş suretiyle de meallerin yazıldığı ifade edilmektedir. Yazar genel değerlendirme kısmında bahsi geçen bu hususları 18 madde halinde sıralayarak birinci bölümü sona erdirmektedir.

Birinci bölümde meallerin serencamı işlendikten sonra, ikinci bölümde Cumhuriyet Türkiye'sinde tefsirin serencamı bölümüne geçilmiştir. Yazar bu bölümün giriş kısmında, Cumhuriyet'ten günümüze kadar gelen süreçte kaleme alınan tefsirlerin genel bazı özelliklerine değinmektedir. Yazar'a göre, Cumhuriyet'ten bu zamana kadar telif edilen tefsir eserlerinin genellikle Mushaf tertibine göre yazılmış ancak sonraki süreç içerisinde bu anlayışın değişerek, kronolojik ya da konulu tefsir metodu benimsenmiş ve tefsirler bu anlayış çizgisinde yazılmıştır. Özellikle 70'li ve 80'li yıllarda baş gösteren mealcilik ve Kur'an İslam'ı söylemi, tefsirler eserlerinde böyle bir yöntem değişikliğinin sebebi olmuştur. Ayrıca Cumhuriyet'ten günümüze telif edilen tefsir eserlerinin 30'a yakın olduğunu belirten yazar, bu tefsirlerin ekseriyetinin ilmî anlamda pek değeri olmadığını ifade etmektedir.

Yazar "*Cumhuriyet Dönemi Tefsir Edebiyatı*" başlığı altında Türkiye'de yazılmış tefsir eserlerini kronolojik sırayı gözeterek ve bu eserlerin özelliklerini de belirterek aktarmaktadır. Ona göre Cumhuriyet devrinde yazılan ilk tefsir eseri 1911 yılında Mehmet Vehbi Efendi tarafından kaleme alınan "*Hülâsâtü'l-Beyân*" adlı tefsir eseridir. Ancak bu eserin tamamlanması ve daha sonra basılması sebebiyle ilk olma vasfını kaybettiği söylenebilir. Yazar telif ve neşir itibarıyla ilk yazılan tefsirin Elmalılı Hamdi Yazır'ın "*Hak Dini Kur'an Dili*" adlı eseri olduğunu belirtmektedir. Daha sonraki yıllarda Ömer Nasuhi Bilmen'in tefsiri neşredilmiş ve ardından Seyyid Kutub'un tefsiri Türkçe 'ye tercüme edilmiştir. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı Elmalılı'nın tefsirinde sonra resmî olarak bir Kur'an tefsiri çalışması başlatmış ve bu görevi İsmail Cerrahoğlu ve Talat Koçyiğit'e vermiştir. Hazırladıkları bu tefsir çalışmasının sadece bir cildi yayınlanmış ancak bazı engellerden dolayı diğer ciltleri yayımlanma imkânı bulamamıştır.

Zikri geçen bu eserlerin ardından kaleme alınan tefsir eserlerini sıralayan yazar, Ali Arslan'ın *Büyük Kur'an Tefsiri*, Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Celal Yıldırım'ın *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Mahmut Ustaosmanoğlu'nun *Ruhu'l-Furkan Tefsiri*, Mahmut Toptaş'ın *Şifa Tefsiri*, Bayraktar Bayraklı'nın *Yeni Bir Anla-*

yışın Işığında Kur'an Tefsiri, Diyanet'in *Kur'an Yolu Tefsiri*, İhsan Eliaçık'ın *Yaşayan Kur'an Tefsiri* ve M. Sait Şimşek'in *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*'ni zikretmekte ve bu tefsir eserlerinin özelliklerine dair kısa bilgiler vermektedir. Yazar'a göre bu tefsirlerin ortak özelliği, Mushaf tertibini esas almalarıdır. Mushaf tertibini esas almayıp nüzul sırasına göre yazılan tefsir eserleri arasında, M. Zeki Duman'ın *Beyanu'l-Hak*, Şaban Piriş'in *Kur'an Yolu İniş Sırasına Göre Anlam ve Tefsiri* ve Hakkı Yılmaz'ın *Tebyinu'l-Kur'an*'i, zikredilebilir. Yazar bu tefsirlerin de genel özelliklerini ve tefsir sahasında doldurduğu boşluğu kısaca açıklamaktadır.

Bahsi söz konusu olan bu tefsirlerin yanında konulu tefsir metodunu benimseyen tefsir eserleri de mevcuttur. Yazar bu tefsir eserleri arasında, Konyalı Mehmet Vehbi'nin *Ahkam-ı Kur'aniyye*, Said Nursi'nin *Risale-i Nur* Celal Yıldırım'ın *Kur'an Ahkamı ve Mezhep İmamlarının Görüş Farklılıkları*, Süleyman Ateş'in *Kur'an Ansiklopedisi*, Ahmet Kalkan'ın *Kavram Tefsiri* ve Ali Ünal'ın *Kur'an'da Temel Kavramlar* isimli çalışmalarını zikretmektedir. Bununla birlikte konulu tefsir sahasına giren ve İlahiyat Fakültelerinde *Kur'an'da ve Kur'an'a Göre* başlıkları altında yapılan akademik çalışmaları da konulu tefsir çalışmalarına dâhil etmektedir.

Cumhuriyet devrinden günümüze kadar telif edilen bu tefsir eserleri zikredildikten sonra, bu tefsirlerin hangi eğilimi yansıttığına dair bazı başlıklar açılmıştır. Yazar zikri geçen bu tefsirleri, *geleneksel, bilimselci, tasavvufi, sosyolojik-içtimaî ve eklektik* şeklinde bir tasnifle eğilimlerini açıklamaya çalışmaktadır. Geleneksel eğilimi olan tefsirler içinde M. Vehbi Efendi'nin *Hülâsâtü'l-Beyan*, Elmalılı Hamdi Yazır, Ömer Nasuhi Bilmen ve Ali Arslan'ın tefsirlerini, bilimselci eğilim içinde Said Nursi, Celal Yıldırım, Elmalılı ve Bayraktar Bayraklı'nın tefsir eserlerini dile getirmektedir. Tasavvufi eğilime sahip olan tefsir eserleri içinde ise, Şemseddin Yeşil'in *Füyûzât-ı Kur'an-ı Mübîn*, ve Mahmut Ustaosmanoğlu'nun *Ruhu'l-Furkan* tefsirlerini zikretmektedir. Yazar'a göre, tasavvufi eğilimi yansıtan tefsirler Cumhuriyet dönemiyle birlikte etkisini kaybetmiştir. Özellikle tekke ve zaviyelerin kapatılması, siyasi sebepler, tarikatlarda ağırlıklı olarak tasavvufun öne çıkıp ilmin ikinci plana düşmesi vb. birçok etken tasavvufi eğilimi yansıtan tefsirlerin giderek azalmasına zemin hazırlamıştır.

Müellif sosyolojik tefsirler bahsinde, Seyyid Kutub, Said Havva, Mevdudî gibi müelliflerin Türkçe 'ye tercüme edilen tefsir eserlerini bu kategoride mütalaa etmektedir. Türkiye'de ise kaleme alınan Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* İhsan Eliaçık'ın *Yaşayan Kur'an Tefsiri* ve M. Sait Şimşek'in *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*'ni sosyolojik-içtimaî tefsir olarak değerlendirmekte ve bu tefsirlerin bazı özelliklerine dair bilgiler aktarmaktadır. Eklektik eğilimi yansıtan tefsirlere de değinen yazar, bu tarz tefsir eserleri arasında Elmalı,

Diyaret'in Kur'an Yolu, Süleyman Ateş ve Bayraktar Bayraklı'nın tefsirlerini zikrederken, bu eserlerin neden böyle bir eğilim içinde olduklarını gerekçeleriyle birlikte izah etmektedir.

Türkiye'deki tefsirlerin serencamını işlediği bu bölümü değerlendirme kısmıyla noktlayan yazar, aynı zamanda çalışmasını da sona erdirmektedir. Değerlendirme kısmını 22 madde halinde sunan yazar zet olarak, Cumhuriyet döneminde yazılan tefsirlerin nitelik açısından zayıf kaldığı, Elmalılı'nın telif ettiği tefsirin üzerinde hala bir tefsir eseri bulunmadığı ve 70'li ve 80'li yıllarda radikal İslam söyleminin revaçta olması ve bazı tefsirlerin Türkçe 'ye çevrilmesiyle birlikte Kur'an tefsiri ve meali çalışmalarının hız kazandığını belirtmektedir. Ayrıca Türkiye'de son yıllarda yazılan tefsir eserlerinin sosyolojik eğilime sahip olduğu, bununla birlikte Kur'an'ın bilimle çatışmadığını savunmak adına bilimselci eğilimi olan tefsir eserlerinin de yazıldığı ve bazı tefsir eserlerinin eklektik eğilimi yansıttığını dile getirmektedir. Son olarak yazar, genellikle bu dönemde telif edilen tefsirlerin Mushaf tertibini esas alarak yazıldığını ifade ederken, 80'li yıllardan 2000'li yıllara kadar ve sonrası için tefsir yazımında bir artışın olduğu ancak kaliteli tefsir eserlerinin yazılmadığının altını çizmektedir.

"Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsirin Serencamı" adlı bu çalışma kendi alanında kaleme alınan müstakil ilk çalışma olarak değerlendirilebilir. Yazar'ın konuları sistematik bir şekilde işlemesi, okuyucuya gerekli bilgiler vermesi ve meselenin özünü yansıtması bu çalışmanın en önemli özellikleri arasındadır. Ayrıca söz konusu eser, Türkiye'deki tefsir tarihi süreci ile alakalı çalışma yapan araştırmacılar tarafından istifade edilebilecek ve bu alana dair yapılacak akademik çalışmaların nn açabilecek değerli bir eserdir.